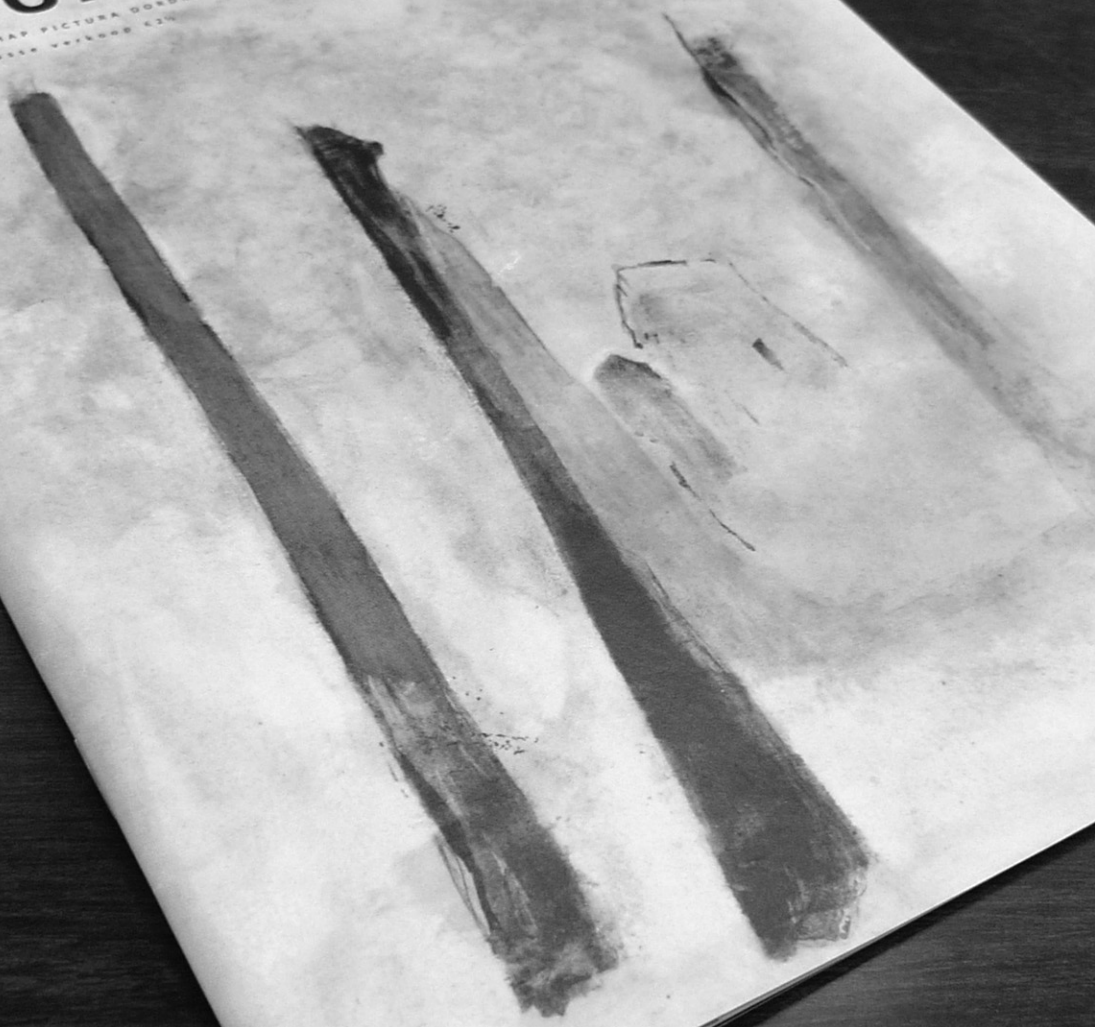

PICTURABLAD 1/10

TEKENGENOOTSCHAP PICTURA GORDECHT
APRIL 2010 | 10554 VERLOREN 430

Van der Kamp

Van der Kamp

GONZENDE

Eind januari werd in het kader van de Tuney Tunes-tentoonstelling in Pictura het symposium 'City Tunes' gehouden – een symposium over geluidskunst in Dordrecht. Alle belangrijke partijen op het gebied van geluidskunst waren vertegenwoordigd. Na afloop van de succesvolle bijeenkomst werd duidelijk dat er behoefte bestaat aan dit soort bijeenkomsten. Nils van Beek van SKOR: "We tasten met zijn allen in hetzelfde duister: er zijn nog weinig plekken waar permanente geluidskunst verder is ontwikkeld." Is Dordrecht wellicht dé plek om geluidskunst in de openbare ruimte beter op de kaart zetten?

DOOR GABY VAN DER ZEE

Geluidskunst in de openbare ruimte lijkt in zwang te zijn. Getuige de dertiende editie van het Sonic Acts festival in Amsterdam afgelopen februari, en het toenemende aantal aanvragen van geluidskunstenaars bij het Fonds Beeldende Kunst en Vormgeving. Toch betreden we hier nog vrijwel onontgonnen terrein. Als ergens geluidskunst in de openbare ruimte te vinden is, betreft dit vaak tijdelijk of semipermanent werk, zoals performances, geluidswandelingen of tijdelijke installaties. Het is lastig om permanent werk te realiseren. Deze kunstvorm is dan wel grotendeels immaterieel en legt geen grote fysieke claim op de ruimte; toch wordt hij vaak als storend ervaren. Geluidskunst kan op veel verzet stuiten. Toch lijkt er steeds meer oog, of liever gezegd oor, voor geluidskunst in de openbare ruimte te ontstaan – en niet op de laatste plaats in Dordrecht.

Opgetrokken mist

Volgens Ina Boiten, kunsthistorica en promovenda op het gebied van geluidskunst in de openbare ruimte, is de toenemende belangstelling voor deze vorm van geluidskunst te verklaren vanuit de onbewuste behoefte van de mens om zich weer te verbinden met de omgeving. "Je wordt in het dagelijks leven aan zoveel visuele en auditieve indrukken blootgesteld, dat niemand meer echt naar zijn omgeving luistert. Sommigen sluiten zich zelfs compleet van hun omgeving af door met hun iPods en oordopjes een eigen geluidscapsule om zich heen te creëren."

Geluidskunst probeert hier volgens Boiten doorheen te boren:

"Koptelefoonkunstenaars bijvoorbeeld, bieden geluiden aan die uitnodigen tot bewust luisteren. Door hun geluidsinstallatie of geluidswandeling wordt een parallelle realiteit ervaren, die ook alert maakt op de werkelijke omgeving. Wanneer je tijdens zo'n geluidswandeling langs plekken wandelt waar je dagelijks komt, ervaar je ze ineens op een heel andere manier; alsof een mist wordt opgetrokken."

Hetzelfde duister

Een van de meest recente Dordtse initiatieven op het gebied van geluidskunst, is het symposium 'City Tunes' over geluidskunst in de stad, dat georganiseerd werd bij Tuney Tunes, de overzichtstentoonstelling van het werk van geluidskunstenaars Paul Panhuysen en Nico Parlevliet in Pictura. De succesvolle bijeenkomst die rond de honderd bezoekers trok was een initiatief van Ina Boiten in samenwerking met Pictura en het CBK Dordrecht. Volgens Edwin van der Heide, geluidskunstenaar en docent aan de Interfaculteit Artscience van de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten en het Koninklijk Conservatorium in Den Haag, lag de kracht van het symposium in de diversiteit aan sprekers. Van der Heide: "Hierdoor ontstond er een goed overzicht van wat er in Nederland aan geluidskunst speelt. De standpunten van de sprekers verschilden flink van elkaar. Dit liet zien dat er diverse perspectieven bestaan op het maken van geluidskunst. Het was goed om te zien hoeveel verschillende benaderingsmethoden er zijn."

Dat de meeste sprekers elkaar al kenden, vond hij geen bezwaar: "De toelichting die iedereen op zijn eigen werk gaf, maakt dat je het werk beter kunt positioneren. Het is ook interessant om te zien dat je allemaal op vergelijkbare problemen stuit."

Dit was precies wat Nils van Beek, curator bij SKOR en nauw betrokken bij de ontwikkeling van de Cultuurmijl in Enschede ervaren had: "Er zijn nog maar weinig plekken waar permanente geluidskunst in de stad verder is ontwikkeld. Het is prettig om tijdens zo'n symposium te merken dat je onderdeel bent van een groter geheel waarin we allemaal nog in hetzelfde duister tasten."

Een roep om expertmeetings

Om licht te kunnen brengen in deze geluidskunstuisteris, lijkt het Van Beek een goed plan om het netwerk verder uit te breiden: "Het zou mooi

CITY
TUNES
Geluidskunst in de stad

GELUIDSKUNST

zijn om vanuit deze start een netwerk te creëren in de vorm van expert-meetings, om zo kennis en ervaring te kunnen uitwisselen." Hij hoopt binnen die setting antwoorden te vinden op prangende vragen. Van Beek vertelt dat de verantwoordelijke werkgroep bij de ontwikkeling van de Cultuurmijl in Enschede tegen enkele vragen aan loopt: "Hoe breng je geluidsomstandigheden op geplande geluidskunstroutes in kaart? Hoe richt je een route in helemaal op je gehoor? Je ervaart de openbare ruimte hiermee volkomen anders. Dit is allemaal zó nieuw, ik zou er graag meer over weten."

Verder is hij benieuwd naar de mate van geluidsbelasting die de openbare ruimte aan kan. Ook Van der Heide zou graag dieper op deze materie ingaan. "Het lijkt me bijvoorbeeld interessant om, in plaats van naar nieuw in te richten gebieden, te kijken naar een plek in de openbare ruimte die al een functie heeft. Geluidskunst dringt zich meer op dan bijvoorbeeld een standbeeld. Hoe ga je daar mee om op een plek die al een functie heeft? En hoe ga je op een interessante manier een relatie aan met zo'n plek?"

Ook Wormhole en Urban Explorers

Van der Heide was niet voor de eerste keer in Dordrecht vanwege de geluidskunst in de openbare ruimte. In 2008 kreeg hij samen met collega-docent Joost Rekveld van het CBK de opdracht deze vorm van geluidskunst centraal te stellen in een tentoonstelling. Van der Heide: "Wat me zo aanstond was dat het CBK het als vraag bracht: 'We weten niet wat geluidskunst precies inhoudt en willen het daarom onderzoeken'. Samen met Rekveld liet hij tien geluidskunstenaars verschillende klankenwerelden creëren voor een geluidskunstroute in de Dordtse binnenstad. Het resultaat was het GPS-project 'Wormhole' dat de mogelijkheden van geluid en GPS onderzocht en in kaart bracht.

Maar er gebeurt meer op het gebied van geluidskunst in de openbare

Dordtse ruimte. Boiten: "Het CBK is hierin heel actief met projecten als Wormhole, de programmering van geluidskunst tijdens het Urban Explorers Festival, recent het City Tunes-symposium in samenwerking met Pictura en natuurlijk de plannen voor de Aural Garden van geluidskunstenaar Max Neuhaus."

Dordt als geluidskunststad?

Vooral aan het toekomstige kunstwerk van de vorig jaar overleden Amerikaanse geluidskunstenaar hecht de SKOR veel waarde, laat Van Beek weten: "Ik vind het van groot belang dat het werk van Neuhaus er komt, vooral omdat dit de laatste kans is om na zijn dood nog een werk van hem te realiseren. Het zou een mooie aanwinst voor Nederland zijn. De specifieke omgevingsfactoren van de beoogde locatie in Dordrecht maken het tot de uitgelezen plek voor het werk."

Volgens van Beek zou het niet ondenkbaar zijn dat Dordrecht in de toekomst een leidende rol kan gaan spelen op het gebied van geluidskunst, hoewel Enschede naar zijn mening misschien iets meer voor de hand ligt: "Enschede is erg dynamisch, gezien de daar aanwezige (media)kunstopleidingen en -instellingen. Hierdoor is er al publiek aanwezig dat in potentie geïnteresseerd is in geluidskunst. Maar ik word met regelmaat van verschillende kanten aangespoord om in Dordrecht mijn licht op te steken omdat het kunstbeleid er erg interessant is. Dus de stad moet zeker doorgaan met waar zij mee bezig is."

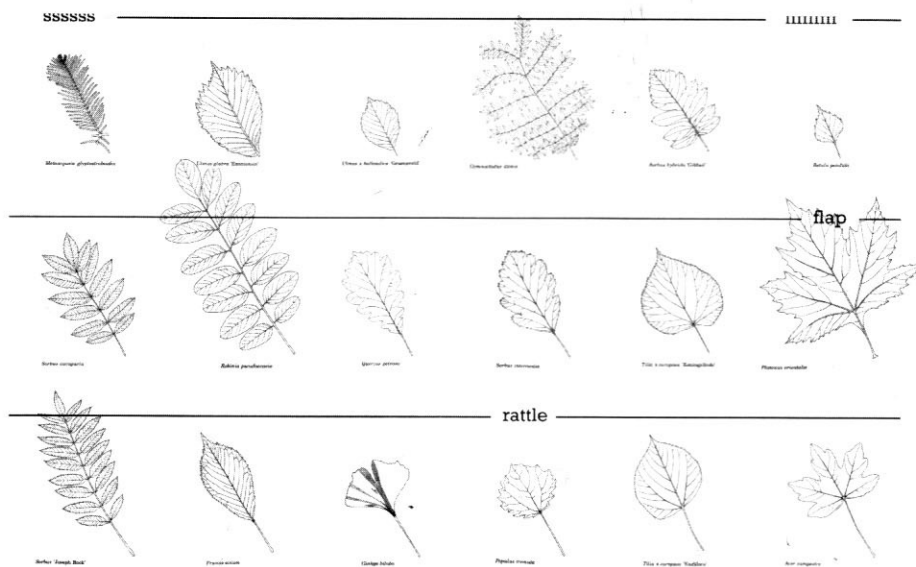
Gerrit Willems, directeur van het CBK Dordrecht, geeft aan sowieso de huidige lijn voort te willen zetten: "Geluidskunst blijft zeker terugkomen in de programmalijn voor de komende jaren, zowel in de openbare ruimte als in de programmering van tentoonstellingen, tijdens het Urban Explorer Festival en in de vorm van bijeenkomsten of lezingenreeksen. Met het oog op verdieping lijkt me een goed idee om samen te werken met andere partijen en dit soort bijeenkomsten bijvoorbeeld vanuit SKOR-expertise te organiseren."

AURAL GARDEN: componeren met bomen

Een van de belangrijkste ontwikkelingen in Dordrecht op het gebied van geluidskunst is de realisatie van de Aural Garden van geluidskunst-icoon Max Neuhaus (1939-2009). Deze auditieve ontdektuin maakt deel uit van de nieuwe woonwijk Wilgenwende, die de komende jaren zal verrijzen ten zuidwesten van de wijk Sterrenburg. Geen pretpark met opdringerige akoestische foefjes, maar een landschapspark waarin bomen en planten de instrumenten zijn in composities gemaakt door Neuhaus en de Rotterdamse Lola Landscape architects.

DOOR GABY VAN DER ZEE

Onder de grond een groot en belangrijk water- en gasnet, dwars door het gebied een lijn van hoogspanningsmasten, de altijd drukke A16 op steenworp afstand, en de randweg N3 en de spoorlijn die elkaar kruisen. Een heftigere omgeving voor een woonwijk is nauwelijks denkbaar. Lola Landscape architects kreeg de opdracht om de niet-bebouwbare bufferzones in deze nieuwe woonwijk, ingeklemd tussen de Smitsweg, de Wieldrechtse Zeedijk en de N3, binnen de bijzonder strenge regelgeving in te richten tot een aantrekkelijk landschap.

hypothesis: leaf stem length and leaf size determine tree sound

Een filter van geluidsheuvels

“Door de vele omgevingsgeluiden van de intensieve infrastructuur rond het gebied, wilden we een klanklaag aan het bestaande landschap toevoegen, zodat er naast het achtergrondgeluid ook een voorgrondgeluid ontstaat”, legt Peter Veenstra, landschaparchitect en medeoprichter van Lola Landscape architects uit. Samen met geluidskunstenaar Geert-Jan Hobijn onderzocht het Rotterdamse bureau de mogelijkheden om landschapsarchitectuur en permanente geluidskunst met elkaar te verknopen. Hieruit ontstond het plan om in plaats van een lange saaie geluidswal een serie geluidsheuvels over een lengte van 850 meter aan te leggen, met hierop beplanting die de vele omgevingsgeluiden filteren.

Geluid van de beplanting

De Amerikaanse geluidskunstenaar Max Neuhaus werd door Veenstra in contact

Kort nieuws 2

● **AANWINST VOOR COLLECTIE** | De Pictura-collectie is onlangs uitgebreid met een kopie van een schetsontwerp van Willy Sluiter voor een affiche voor een 'Bazar en tentoonstelling ten behoeve van Winterhulp' in Pictura in 1935. Daarbij hoorde ook een bedankbrief aan de architect B. van Bilderbeek (1876-1956), voor zijn welkome aanvulling over de indeling van dit ontwerp. Deze werken werden aangeboden door Mw. O. Keulen-van Bilderbeek, kleindochter van Dhr. van Bilderbeek. Een van de nevenfuncties van deze bekende en zeer gewaardeerde architect was het erevoorzitterschap van Pictura. De originelen zijn voor beheer en conservering ondergebracht in de collectie van het Dordrechts Museum.

● **OVERLEDEN** | Op 2 januari jongstleden overleed, geheel onverwacht, Picturalid Ada van Pel. Haar oeuvre bestond voornamelijk uit klein, grafisch werk. Uit haar nalatenschap ontving Pictura diverse etspersen en haar bibliotheek over de grafische kunst en technieken. Ada van Pel is 56 jaar geworden.

● **CURSUS CONCEPTONTWIKKELING** | Picturalid Lisa van Noorden start op 11 april in Rotterdam voor de derde keer een vijfdelige cursus Conceptontwikkeling. Deze cursus is speciaal bedoeld voor kunstenaars die hun techniek beheersen, maar moeite hebben met seriematig of conceptmatig werken. Elke les omvat een deel theorie en een deel praktijkoefeningen. Hierbij worden technieken aangereikt die bijvoorbeeld in de designwereld worden gebruikt. Bijvoorbeeld lateraal denken, mindmapping, co-creating en brainstormen. Ook het delen en bedenken van ideeën met andere cursisten werkt inspirerend. Het doel is om zelf een concept te ontwikkelen voor een serie kunstwerken. Door deze werk- en denkwijze kan men het kunstenaarschap inhoudelijk en professioneel op een hoger niveau brengen. Lisa van Noorden is beeldend kunstenaar, vormgever en docent op de Haagse Hogeschool, waar zij Conceptontwikkeling, Tekenen en Vormgeving doceert. Voor meer informatie stuur je een mail naar lisa@lisavannoorden.nl. Bij voldoende inschrijvingen kan een cursus in Pictura plaatsvinden!

gebracht met het CBK Dordrecht, dat hem vervolgens heeft gevraagd om een ontwerp te maken voor de locatie. Samen met het landschapsarchitectenbureau scherpte Neuhaus hun plannen voor het gebied verder aan. Veenstra: "Door zijn input kwam er naast een puur visuele benadering ook een akoestisch aspect in het ontwerp. Hij wilde hoogteverschillen in de heuvels aanbrengen en gebruik maken van verschillende soorten beplanting, geselecteerd op het specifieke geluid dat ze produceren."

Weldadige dennenaalden

Er werd uitgebreid onderzoek gedaan naar de specifieke geluiden van bomen en planten. "Een ratelpopulier klinkt heel intens en wanneer je de boom nadert, kan je zelfs ieder individueel blad horen tikken," vertelt Veenstra enthousiast "Een den klinkt heel subtiel en zacht, en je kunt de individuele naalden niet horen. Maar wanneer je door een dennenbos wandelt, hoor je het weldadige golvende geluid van al die naalden samen. Dat klinkt heel ruimtelijk."

Ze verdeelden de geluiden van de bomen onder in verschillende categorieën als ratelen, flapperen en ruisen. Met deze verschillende geluiden maakten ze geluidscomposities, door combinaties te maken van verschillende soorten beplanting. Iedere heuvel krijgt hierdoor zijn eigen geluid, wat zich vermengt met het verkeersgeluid.

De klanklaag die door Neuhaus is toegevoegd, hoor je alleen als je hem wilt horen. Hierdoor komt er volgens Veenstra een soort mystiek omheen te hangen. "Het is zoals het tikken van de verwarming in je huis: na een tijdje hoor je het niet meer, maar wanneer het wegvalt, mis je het. Het geeft eigenheid aan een plek. Het zorgt ervoor dat je van een plek gaat houden, dat hij kleur krijgt."

Auditieve ontdektuin

Een tweede gedeelte van de Aural Garden bevindt zich aan de andere kant van het spoor. Veenstra vertelt dat Neuhaus onmiddellijk gecharmeerd was van deze plek. Je zit hier als het ware ingeklemd tussen het geluid. "Je hebt er een stereo-effect. Dit maakt het tot een dramatische plek die je de angstaanjagende kant van de verstedelijking doet ervaren." Neuhaus

ontwierp hiervoor een auditieve ontdektuin met onder andere een door begroeiing bijna onopvallende geluidswand die door zijn speciale vorm het geluid van de voorbijkomende treinen versterkt. Veenstra: "Neuhaus bouwde met subtiele middelen de spanning van het ongeziene op, waardoor bezoekers bewuster gaan luisteren naar hun omgeving." De tegenhangers in deze omgeving vol auditieve dramatiek, zijn de grindpaden waarop wandelaars gerustgesteld worden doordat ze zichzelf horen lopen.

Nieuwe harmonie

Veenstra: "Neuhaus was naar mijn idee een van de weinige geluidskunstenaars die begreep welke plek geluidskunst in de openbare ruimte kan hebben. Zijn ontwerp is geen pretpark met trucjes. Hij voegde op een heel bescheiden manier een warme laag toe aan het bestaande klankenlandschap. Dat vind ik de meerwaarde van geluidskunst in de openbare ruimte. Het gaat om het zoeken naar een nieuwe harmonie tussen mensen en hun stedelijke omgeving, waardoor men het mooie in het alledaagse herontdekt."

Onderzoek wacht op de zomer

Helaas zal Neuhaus zelf niet meer door zijn Aural Garden kunnen wandelen. Halverwege de ontwikkeling van de plannen bleek de Amerikaanse kunstenaar ongeneeslijk ziek te zijn. Tot aan zijn overlijden in februari vorig jaar, werkte hij door aan de plannen. Lola Landscape architects werkt deze nu verder uit, samen met Neuhaus' vaste collega's Pidru Russek en Adres Bosschard. Deze zomer, wanneer er weer blad aan de bomen is, gaan zij verder met het onderzoek. Volgens Veenstra zou de Aural Garden eind 2013 gerealiseerd kunnen zijn.

Meer info: www.max-neuhaus.info en www.lolaweb.nl